

Częstochowa, dn. 14.07.2022r.

Marlena Grabowska
Katedra Finansów, Bankowości i Rachunkowości
Wydział Zarządzania
Politechnika Częstochowska
marlena.grabowska@pcz.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Kowalskiej
pt.: „Standing finansowy a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w Polsce.
Badania sektorowe”**

Formalną podstawą przygotowania recenzji jest pismo Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse z dn. 16.05.2022r. informujące o powierzeniu mi, przez Komisję Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse, funkcji recenzentki rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Kowalskiej w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Niniejsza praca została napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Nataszy Duraj, prof. UŁ i dr Anny Misztal pełniącej funkcję promotora pomocniczego.

Przedmiotem niniejszej recenzji jest ocena spełnienia warunków stawianych rozprawom doktorskim, wynikających z obowiązujących przepisów prawa. W generalnym ujęciu warunki te zostały sformalizowane w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668).

Opierając się na wymogach sformułowanych w przytoczonej podstawie prawnej przeprowadzono ocenę, czy przedłożona dysertacja: prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także czy jej przedmiotem jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej.

W dalszej części dokonano oceny spełnienia przez recenzowaną rozprawę powyższych wymogów.

Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse

Recenzowane opracowanie obejmuje 199 stron i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, spisu tabel oraz spisu wykresów. Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Praca została napisana klarownym językiem i jest dopracowana pod względem edycyjnym. Doktorantka zachowała ciąg logiczny prezentowanych wywodów. Wykazała się także dobrą sprawnością prezentacji zagadnień oraz poprawnością w zakresie wyprowadzanych wniosków i interpretowanych wyników. Podczas lektury dysertacji zauważyłam jedynie drobne błędy stylistyczne i redakcyjne.

Treść i konstrukcja wstępu pracy ma charakter konwencjonalny i odpowiada wymaganiom warsztatowym. Doktorantka zawarła w nim uzasadnienie wyboru tematu prowadzonej pracy badawczej, sformułowała podstawowy cel pracy, opisała zakres podmiotowy, czasowy i przestrzenny prowadzonych badań, przedstawiła główną hipotezę badawczą oraz sześć hipotez pomocniczych, sformułowanych w celu weryfikacji przyjętej hipotezy wiodącej. Ponadto przedstawiła logikę konstrukcji poszczególnych rozdziałów dysertacji.

Prowadzone w rozprawie rozważania teoretyczne zostały oparte na krajowej i zagranicznej literaturze przedmiotu składającej się z ok. 250 pozycji bibliograficznych związanych merytorycznie z podjętym tematem pracy i uwzględniających wątki tematyczne istotne z punktu widzenia przedmiotu rozprawy. Wśród publikacji blisko 25% stanowią pozycje anglojęzyczne. Odnosząc się do jakościowego aspektu wykorzystania literatury przedmiotu można wskazać na bardzo dobrą znajomość dorobku tematycznego związanego z omawianymi zagadnieniami oraz dużą umiejętność właściwego jej przywoływania podczas prowadzenia procesu badawczego.

Zasadnicza teoretyczna podbudowa recenzowanej dysertacji została skoncentrowana w rozważaniach rozdziałów pierwszego i drugiego. Doktorantka skupiła się w nich na wyjaśnieniu i konceptualizacji zagadnień stanowiących główne nurty teoretyczne pracy. Od samego początku rozważań Doktorantka prowadziła dyskurs naukowy z dużą ścisłością i precyzją opartą na pogłębionym przeglądzie literatury przedmiotu czego przykładem jest m.in. bogaty przegląd definicji: zrównoważonego rozwoju (s. 11-13, Tabela 1.1), zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa (s. 21-22, Tabela 1.2) oraz standingu finansowego (s. 36-37, Tabela 2.1).

W rozdziale pierwszym mgr Magdalena Kowalska postawiła w centrum swoich rozważań problematykę zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Poza obszernym omówieniem ujęć definicyjnych tego zagadnienia uwypukliła także kontekst społecznej i ekologicznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Oceniam za interesującą i wartościową, z poznawczego punktu widzenia, zaprezentowaną przez Doktorantkę systematykę zewnętrznych i wewnętrznych determinant zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw oraz rozważania odnoszące się do źródeł informacji o zrównoważonym rozwoju przedsiębiorstw. Po zapoznaniu się z treścią rozdziału pierwszego zauważam jednakże dość lapidarne przedstawienie miar stanowiących podstawę oceny zrównoważonego rozwoju. Autorka dysertacji, jako przykład wskaźników zrównoważonego rozwoju, zaprezentowała jedynie Zestaw Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju (SDI) zaproponowany przez Eurostat, który jest wykorzystywany do monitorowania realizacji celów Strategii Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej. W końcowym akapicie podrozdziału 1.2 wskazała, iż „w literaturze oraz prowadzonych badaniach wykorzystywane są również inne miary oceniające zrównoważony rozwój” (s.17). Jednakże poza sygnalizacją, że za przykład tych miar Doktorantka uważa „zestaw stu jeden wskaźników służących do monitorowania zrównoważonego rozwoju Polski” (s.17), brak jest wyjaśnienia i przywołania literaturowego tych zagadnień pozwalającego na ich odniesienie w konceptualizacji mierników zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. **W tym miejscu powstaje zatem pytanie do Doktorantki, jaka podstawa literatury przedmiotu posłużyła jej do wyróżnienia zmiennych będących składowymi wskaźnikami rozwoju ekonomicznego (R_e), wskaźników rozwoju społecznego (R_s) oraz wskaźników rozwoju środowiskowego (R_g) w odniesieniu do przedsiębiorstw?**

Przedmiotem dociekań rozdziału drugiego jest standing finansowy rozpatrywany głównie w kontekście zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Szczególnie wysoko oceniam w tej części pracy gruntowne rozważania nad istotą standingu finansowego, przeprowadzone w oparciu o bogatą kwerendę literatury. W dalszej kolejności Doktorantka przystąpiła do analizy kryteriów i mierników oceny standingu finansowego oraz podjęła próbę analizy związku zachodzącego pomiędzy jego czterema wyróżnionymi wymiarami (płynnością, rentownością, sprawnością działania i strukturą finansową), a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw. Ponadto odniosła się do dotychczasowych nurtów badawczych prezentowanych w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu dotyczących problematyki zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Pewne zastrzeżenia budzi we mnie jednakże dość pobieżna i niejednokrotnie mało precyzyjna charakterystyka mierników oceny standingu finansowego przedstawiona w Tabeli 2.2 (s. 44-46). Doktorantka w podrozdziale 2.4 (s.46-

50) udowodniła, że posiada dobre rozeznanie w interpretacji zaproponowanych wymiarów standingu finansowego, jednakże wskazana powyżej charakterystyka jego mierników jest w mojej ocenie jednostronna i pozbawiona szerszego kontekstu.

Wskazane powyżej uwagi mają charakter sugestii pozwalających na dalsze doskonalenie warsztatu naukowego i nie mają istotnego wpływu na ogólną ocenę merytoryczną rozprawy. Pragnę podkreślić, iż kształt teoretycznej części pracy jest wyrazem ugruntowanej wiedzy Doktorantki oraz właściwie wykorzystanej przez nią literatury przedmiotu. Tym samym oceniam pozytywnie w tym aspekcie recenzowaną rozprawę i uważam, że prezentuje ona ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora

Podstawą koncepcji recenzowanej rozprawy jest ocena wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Wybrana tematyka dysertacji wskazuje na ważny problem badawczy z poznawczego oraz naukowego punktu widzenia. Mgr Magdalena Kowalska podjęła się eksploracji zagadnień dotyczących ekonomicznego, społecznego i środowiskowego aspektu funkcjonowania przedsiębiorstwa, rozpatrywanych w kontekście standingu finansowego. Wybór tematyki uważam za trafny i uzasadniony. Istotność podjętego tematu wynika z potrzeby realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw dla zapewnienia odpowiedniej jakości życia społeczno-gospodarczego w bieżącej i przyszłej perspektywie. Mając na uwadze wielopłaszczyznowość determinant zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa Doktorantka rozpatrywała to zagadnienie z punktu widzenia odpowiedniego standingu finansowego. Uważam za ciekawe i interesujące przyjęcie perspektywy sytuacji finansowej przedsiębiorstwa w ocenie podejmowanych przez niego działań i realizacji celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Podjęta w pracy problematyka badawcza zasługuje na szczególne podkreślenie zarówno ze względu na swoje walory merytoryczne, jak i na aktualność praktyczną. Dobór tematyki rozprawy świadczy o dobrym rozeznaniu Doktorantki w finansowych i ekonomicznych wyzwaniach mających kluczowy charakter z punktu widzenia zarówno teorii nauki, jak i praktyki gospodarczej.

Obszerne uzasadnienie wyboru problematyki badawczej mgr Magdalena Kowalska przedstawiła w rozdziale trzecim dysertacji, który został poświęcony omówieniu metodyki badań. W tej części pracy Autorka opisała także zastosowaną procedurę badawczą. W sposób przejrzysty i klarowny odniosła się do celu badań, uzasadniła założone hipotezy oraz uszczegółowiła etapy przeprowadzenia badań. Przyjęta konstrukcja metodyki badań wiąże ze sobą warstwę poznawczą pracy, odzwierciedloną w rozważaniach teoretycznych, z jej częścią empiryczną.

Struktura pracy została podporządkowana celowi badań, za jaki przyjęto: *ocenę wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019*. Cel ten został sformułowany prawidłowo i oddaje zasadniczą istotę podjętej tematyki badań. Jest wewnętrznie spójny i konsekwentnie realizowany w trakcie przeprowadzania procesu badawczego. Ponadto właściwie koresponduje z podstawionymi hipotezami badawczymi. Po zapoznaniu się z treścią recenzowanej dysertacji stwierdzam, iż cel został zrealizowany. Doktorantka w rozprawie nie postawiła sobie żadnych dodatkowych celów pośrednich. Należy uznać tę decyzję za dopuszczalną. Jednakże niejednokrotnie wieloaspektowość problematyki badawczej znajduje lepsze ustrukturyzowanie w dezagregacji celu głównego w płaszczyznach: teoretycznej, modelowej i empirycznej.

W kontekście przyjętego celu pracy Doktorantka sformułowała hipotezę wiodącą oraz sześć hipotez pomocniczych. Ich proces weryfikacji znalazł odzwierciedlenie zarówno w części teoretycznej pracy, jak i podczas przeprowadzonych badań empirycznych. Postawione hipotezy są logiczne i możliwe do zweryfikowania naukowego. Jednakże konstrukcja hipotez cząstkowych H1 i H2 jest dość zawiła i zawiera sformułowania, które nie zostały wyjaśnione przez Doktorantkę tj.: „*prawidłowe rozróżnienie (czynników)*”, czy też „*posiadanie odpowiedniego standingu finansowego*”. Ponadto potwierdzenie tych hipotez nastąpiło jedynie w oparciu o studia literaturowe. **W związku z powyższym mam do Doktorantki pytania uzupełniające, w odpowiedziach na które proszę o odniesienie się do literatury przedmiotu:**

- **Na czym polega *prawidłowe rozróżnienie* czynników mających kluczowe znaczenia dla zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw?**

- **Na czym polega *odpowiedni standing finansowy* wpływający na realizację celów zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw?**

Sprawdzenie pozostałych cząstkowych hipotez badawczych znalazło swoje umiejscowienie w części empirycznej pracy i jest wyrazem potwierdzenia umiejętności

warsztatowych i analitycznych Doktorantki. W mojej ocenie rezultaty podjętej w tym wymiarze pracy badawczej mogą być uznane za dojrzałe i twórcze.

O bardzo dobrym przygotowaniu Doktorantki do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej świadczą również sformułowane w podrozdziale 3.5 etapy badań, dotyczących oceny wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw, które zostały konsekwentnie realizowane w rozdziałach czwartym, piątym i szóstym dysertacji. Mgr Magdalena Kowalska rzetelnie i dogłębnie uszczegółowiła metodykę badawczą czyniąc tym samym dalsze prace analityczne przejrzystymi, a ponadto adekwatnymi do założonego celu pracy i postawionych hipotez.

Ponadto pragnę podkreślić, że sformułowane przez Doktorantkę wnioski i spostrzeżenia zarówno wynikające z przeprowadzonych studiów literatury przedmiotu, jak i wyciągnięte na podstawie badań empirycznych mają znaczący wymiar naukowy i praktyczny. W tym zakresie moją szczególną uwagę zwróciły podrozdziały, w których Autorka zawarła uwagi końcowe oraz zakończenie pracy. Można w nich odnaleźć konkluzje formułowane przez Doktorantkę mające charakter własnych konstatacji i dyskusji naukowej.

Podsumowując mogę stwierdzić, iż recenzowana rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej

Weryfikacja empiryczna problemu naukowego, jaki podjęła do rozwiązania Doktorantka, znalazła swoje odzwierciedlenie w treściach rozdziałów czwartego, piątego oraz szóstego. Została przeprowadzona z dość dużą precyzją i starannością w oparciu o procedurę zaproponowaną w części metodycznej dysertacji. Mgr Magdalena Kowalska rozpoczęła swoje badania empiryczne od statystycznej oceny zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. W tym zakresie, po opisie próby badawczej, wyznaczyła wartości wskaźników rozwoju przedsiębiorstw w podziale na: wskaźniki rozwoju ekonomicznego (R_e), wskaźniki rozwoju społecznego (R_s), wskaźniki rozwoju środowiskowego ($R_ś$) oraz wskaźniki rozwoju zrównoważonego (ZR). Oszacowała podstawowe statystyki opisowe oraz przeprowadziła analizę wpływu przyjętej zmiennej

(czasu) na wyróżnione wskaźniki, a także oceniła zależności zachodzące pomiędzy komponentami zrównoważonego rozwoju. Wyniki tych badań stały się podstawą weryfikacji hipotezy cząstkowej H3, która, jak wskazała Doktorantka, została potwierdzona jedynie częściowo (*w dziesięciu na szesnaście analizowanych sekcji* – s. 105). Co oznacza, że nie we wszystkich poddanych badaniu sekcjach rozwój ekonomiczny charakteryzuje się wyższym poziomem dynamiki od rozwoju społecznego i środowiskowego. Doceniając rozległy zakres podmiotowy przeprowadzonych badań i chęć kompleksowego spojrzenia na rozpatrywany problem przez pryzmat wszystkich sekcji PKD2007, słuszną wydaje się sugestia przyjęcia kryterium klasyfikacyjnego wyróżnionych sekcji PKD2007 pozwalająca na pełniejszą interpretację analizowanego zagadnienia.

Przeprowadzone w rozdziale czwartym studia dotyczą oceny standingu finansowego przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Doktorantka przeprowadziła badania w zakresie płynności finansowej, rentowności, sprawności działania oraz struktury finansowej. Na tej podstawie wyróżniła sekcje z najwyższym przeciętnym poziomem standingu finansowego przedsiębiorstw w Polsce oraz określiła pozostałe wartości podstawowych statystyk opisowych badanych wskaźników. Analogicznie do badania zależności pomiędzy składowymi zrównoważonego rozwoju, badanie zależności pomiędzy składowymi standingu finansowego zostało przeprowadzone w oparciu o współczynniki korelacji liniowej Pearsona. Badając dynamikę poszczególnych, syntetycznych wskaźników standingu finansowego Doktorantka doszła do wniosków, iż posiadają one „*w zależności od sekcji zarówno dynamikę dodatnią, jak i ujemną* (s. 137)”, a ich wartość jest niejednorodna i zróżnicowana w poszczególnych sekcjach. W konkluzji Autorka odrzuciła postawioną hipotezę cząstkową H4 stanowiącą, że *standing finansowy przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 posiada dodatnią dynamikę w latach 2008-2019*. W mojej ocenie, podobnie jak w przypadku weryfikacji hipotezy cząstkowej H3, brak jednoznaczności jej oceny jest konsekwencją zbytnej agregacji podmiotu badań i braku przyjęcia dodatkowych kryteriów klasyfikujących. Pragnę jednocześnie podkreślić, iż przeprowadzone przez Doktorantkę badania empiryczne mają bardzo duży walor poznawczy, a powyższe uwagi nie umniejszają wartości pracy, ale stanowią przyczynek i sugestię pogłębienia studiów nad analizowanym problemem naukowym. Jednocześnie zauważam, iż Doktorantka we wnioskach z przeprowadzonych analiz, zawartych w uwagach końcowych do rozdziałów czwartego (s. 104-106) i piątego (s. 136-138), podjęła próbę wyjaśniania otrzymanych wyników w kontekście złożoności podmiotu badań.

Bardzo wysoko oceniam przedstawione przez Doktorantkę w rozdziale szóstym autorskie modele wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw stanowiące, w mojej opinii, najważniejszą dla przyjętego celu i założeń badawczych część dysertacji. Autorka podejmując próbę weryfikacji głównej hipotezy badawczej oraz hipotez pomocniczych H5 i H6 przeprowadziła pogłębione analizy oparte na metodach statystycznych i ekonometrycznych, które pozwoliły wykazać istotność powiązań pomiędzy przyjętymi zmiennymi objaśnianymi i objaśniającymi. Jednakże wyniki badań w tym przypadku również wskazują, iż założona hipoteza pomocnicza H5 może być przyjęta jedynie częściowo. Oznacza to, iż jedynie w wybranych sekcjach PKD2007 została ona potwierdzona. W mojej ocenie do bardzo ciekawych spostrzeżeń doszła Doktorantka podczas badań nad weryfikacją hipotezy pomocniczej H6, wskazujących na brak jednoznaczności, który z wymiarów standingu finansowego (płynność, rentowność, sprawność działania, czy też struktura finansowa) ma najwyższy istotny statystycznie wpływ na zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa. Studia empiryczne wykazały również, iż *zrównoważony rozwój przedsiębiorstw we wszystkich sekcjach PKD2007 w latach 2008 – 2019 uzależniony jest od standingu finansowego z okresu bieżącego lub z okresów poprzednich* (s. 169). Tym samym potwierdzona została główna hipoteza badawcza pracy. **Mając jednakże na uwadze, iż otrzymane wyniki badań empirycznych nie mają jednolitego charakteru we wszystkich sekcjach PKD2007 proszę o odpowiedź na pytanie, czy Doktorantka zaobserwowała wspólne cechy sekcji pozwalające na przyjęcie dodatkowych kryteriów klasyfikujących?**

Pragnę docenić bardzo dużą pracę badawczą włożoną przez Doktorantkę w przeprowadzenie tych analiz. Wyciągnięte na tej podstawie wnioski uważam za głębokie i wartościowe odnoszące się do aktualnych i ważnych zagadnień. W mojej ocenie recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, który dotyczy istotnych kwestii dla sfery gospodarczej i społecznej.

Konkluzja końcowa

Szczegółowa analiza treści rozprawy pozwala stwierdzić, że jej temat, a także podjęty problem badawczy są interesujące i charakteryzują się ciekawymi walorami poznawczymi. Recenzowana dysertacja stanowi wartościowe studium badawcze dotyczące oceny wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Odnosi się do ważnego i aktualnego problemu naukowego, który został poddany weryfikacji w nowatorskim ujęciu zobrazowanym głównie poprzez oryginalne badania empiryczne. Należy jednakże nadmienić, że mgr Magdalena Kowalska nie ustrzegła się w pracy kwestii, które wzbudziły moje

wątpliwości. Kluczowe z nich omówiłam w powyższym uzasadnieniu i wyraziłam w postaci pytań do Autorki. Jednakże uwagi te w żadnym stopniu nie umniejszają wartości recenzowanej dysertacji.

Podsumowując moją opinię pragnę stwierdzić, iż recenzowana przeze mnie rozprawa prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną mgr Magdaleny Kowalskiej w dyscyplinie ekonomia i finanse. Doktorantka wykazała się w niej umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a przedmiotem dysertacji jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego odnoszącego się do istotnych zagadnień sfery gospodarczej i społecznej.

W świetle poczynionych ustaleń stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Magdaleny Kowalskiej pt.: „Standing finansowy a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w Polsce. Badania sektorowe” spełnia wymagania określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony pracy. Mając jednocześnie na uwadze wysoki poziom merytoryczny dysertacji pragnę złożyć wniosek o jej wyróżnienie.

dr hab. inż. Marlena Grabowska, prof. PCz

